
ZJEVENÍ A TEOLOGICKÝ OBRAT V TEOLOGII*

FRANTIŠEK ŠTĚCH

ABSTRACT

The Revelation and the Theological Turn in Theology

During the last decade or two, there has been only a small number of theological texts published in the Czech milieu dealing explicitly with the notion of Christian revelation. Therefore, this text aims to stimulate the domestic debate on revelation and suggest a few basic thoughts indicating some contemporary possibilities of thinking about this theme. In general, revelation is approached from the perspective of fundamental theology. The first part briefly summarizes the vast spectrum of theological attitudes towards revelation developed in the 20th century. In this quick tour, the late Cardinal Dulles is our guide. The second part elaborates on revelation as a symbolic mediation and symbolic resonance. These principles introduce the third and the last part of this study suggesting a theological turn in theology, which must be the turn towards fundamental theology and consequently also towards revelation.

Keywords

Revelation; Christianity; Theology; Fundamental Theology; Symbolic Mediation; Symbolic Resonance; Theological Turn

DOI: 10.14712/23363398.2017.19

Od samých počátků křesťanství má zjevení ústřední postavení v teologické reflexi i žité, teologické praxi křesťanů.¹ Nestor teologie

* Tato publikace vznikla díky podpoře programu Primus Univerzity Karlovy v rámci projektu PRIMUS/HUM/23 „Křesťanství po křesťanstvu: paradoxy ‚teologických obrátů‘ v současné kultuře.“

¹ Tématem vztahu odborné a tzv. laické či každodenní teologie jsem se obšírněji zabýval v textu: František Štěch. Co je teologie? In: Zdenko Š. Šírka (ed.). *Domov jako most: Festschrift k padesátinám Ivany Noble*. Jihlava: Mlýn 2016, s. 9–21.

zjevení druhé poloviny dvacátého století, dnes osmadvadesátiletý kanadský jezuita René Latourelle, o zjevení píše: Je to „první pravda, první tajemství a první kategorie křesťanství“.² Zjevení je základním kamenem teologie,³ je *živlem*,⁴ který umožňuje teologii být a rozvíjet se. Ačkoliv bylo Boží zjevení křesťany vždy považováno za základ (fundament) víry, která hledá své porozumění, samostatná teologie zjevení, reflektující nejen jeho skutečnost a relevanci, ale také jeho obsah a způsob, se formuje teprve ve století dvacátém.⁵ Když v roce 1963 René Latourelle poprvé publikoval svou teologii zjevení (*Théologie de la Révélation*)⁶, znamenalo to (přinejmenším v katolické teologii) teologický obrat od apologetického chápání zjevení, tedy od racionálního dokazování zjevení jako dějinné skutečnosti, ke skutečně teologickému zájmu o něj. Latourelle se obrací k obsahu zjevení, aby zjistil, „jak se Bůh zjevuje právě v obsahu Božího zjevení“.⁷ Teologie zjevení v pojetí Latourellově se tak staví do těsné blízkosti teologie fundamentální a podle mého soudu se postupně stává její nedílnou součástí.⁸ Fundamentální teologie tak přijímá zjevení jako své základní téma, avšak sama ze své povahy na žádné „ukončené teorii zjevení a jejím prostředkování skrze tradici a církevní prohlášení“⁹ nestojí. Spíše takovou teorii buduje (využívajíc teologii zjevení) a tím neustále zkoumá, dotváří a opravuje základy teologie dogmatické. Jako taková

² René Latourelle. *Theology of Revelation*. New York (NY): Alba House 1966, s. 14.

³ Srov. Avery Dulles. *Revelation Theology: A History*. New York (NY): Herder & Herder 1969, s. 10. Dále srov. např. Avery Dulles. *Models of Revelation*. New York (NY): Orbis Books 1992, s. 15–16. Stejně tak vidí zjevení i další fundamentální teologové (např. O'Collins, Waldenfels, Fries, Noble, Becker atd.).

⁴ Srov. Karel Skalický. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu a její dějinné předejhy a dohry. In: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: Pracovní překlad*. Praha: Krystal OP 2006, s. 18.

⁵ Srov. Avery Dulles. The Theology of Revelation. *Theological Studies* 1 (1964), s. 45.

⁶ René Latourelle. *Théologie de la Révélation*. Bruges: Desclée de Brouwer 1963.

⁷ Skalický. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 30.

⁸ Teologický obrat od dokazování zjevení jako historické skutečnosti k zájmu o jeho obsah a formu můžeme identifikovat s obratem od apologetiky k fundamentální teologii. To dokládá dobře např. Claude Geffré: „Nyní se pro popis křesťanské apologetiky preferuje termín ‚fundamentální teologie‘. Není to jednoduše tak, že by ve věku dialogu bylo slovo ‚apologetika‘ zdiskreditováno. Spíše je to tak, že jsme si uvědomili slabost apologetiky, když předstírá schopnost dokázat zjevení jako fakt na historickém pozadí. Božím zjevením si můžeme být jistí pouze v rámci zkušenosti víry.“ Claude Geffré. *A New Age in Theology*. New York (NY): Paulist Press 1974, s. 18. Více k tomu, jak souvisí teologický obrat od apologetiky k teologii zjevení a fundamentální teologii viz Avery Dulles. *A History of Apologetics*. New York (NY): Wipf and Stock 1999, s. 526–529.

⁹ Dulles. *Models of Revelation*, s. 15.

je fundamentální teologie disciplínou teologickou, ale zásadně pre-dogmatickou. Zatímco dogmatická teologie vychází z konkrétní teorie zjevení, kterou přijímá jako svůj předpoklad a všechny své závěry s ní poměřuje, teologie fundamentální pracuje s křesťanskou zkušeností zjevení, zkoumá její všemožné odstíny, aniž by nějaký považovala a priori za nejlepší či jediný správný. Fundamentální teologie zjevení tak rozlišuje (1) zjevení základní, které dosáhlo své plnosti v Ježíši Kristu a jehož ústřednost byla potvrzena vylitím Ducha svatého, (2) zjevení pokračující (nebo lépe závislé či odvislé), které se děje neustále a zahrnuje hlásané svědectví apoštolů o Ježíšově zjevení, a konečně (3) zjevení konečné (eschatologické), které můžeme ztotožnit s druhým příchodem Ježíše Krista na konci věků.¹⁰ Vyhýbá se tak častému omylu, kdy nazýváme základní zjevení definitivním. Zjevení Boha v Ježíši Kristu je úplné a dokonalé, ale ne definitivní. I dnes se totiž Pán zjevuje na překvapivých místech a překvapivými způsoby, jako se zjevil učedníkům jdoucím do Emauz (Lk 24,13–31) i společenství těch, kteří rozmlouvali o jeho zjevení později v Jeruzalémě (Lk 24, 36). A domnívám se, že stejně jako se emauzští učedníci rozhodli ztratit své bezpečí a vrátit se do Jeruzaléma, aby svědčili o zjevení zmrtvýchvstalého, má i fundamentální teologie zjevení odvahu ztratit „epistemologické bezpečí“¹¹ poznaného a vydat se do neprobádaných končin křesťanské zkušenosti, na nevyzpytatelné stezky v naději, že zde potká Pána a nalezne jistotu, která sice rozrušuje všechny naše jistoty dosavadní, ale je venkoncem jistotou mnohem, mnohem zásadnější.¹²

Zjevení jako téma fundamentální teologie tedy zve k dobrodružství, ale jelikož ne každý je svou povahou dobrodruhem (v dobrém slova smyslu), není divu, že se v domácím teologickém prostředí setkáváme s texty pojednávajícími o zjevení poměrně zřídka. Většina z nich je pak psána spíše ze závětrné pozice epistemologického bezpečí dogmatické teologie, případně se zaštiťují autoritou známého teologa, jako je tomu i v případě mé vlastní prezentace teologie zjevení kardinála Dullese.¹⁵

¹⁰ Srov. Gerald O'Collins. *Seventeen Theses on Divine Revelation*. *Asian Horizons: Dharmaram Journal of Theology* 3 (2015), s. 569.

¹¹ Ivana Noble. *Po Božích stopách: Teologie jako interpretace náboženské zkušenosti*. Brno: CDK 2004, s. 90.

¹² Srov. tamtéž, s. 90.

¹⁵ František Štěch. *Tu se jim otevřely oči: zjevení, víra a církev v teologii kardinála Avery Dullese SJ*. Olomouc: Refugium Velehrad–Roma 2011, s. 68–203. Výjimku tvoří snad jen některé práce Ivany Noble a Karla Skalického. Jedná se o již citované dílo Ivany Noble *Po Božích stopách*, které vyšlo též v anglickém překladu jako Ivana Noble.

Specifická, ucelená a současná (fundamentální) teologie zjevení však v našem domácím prostředí dosud chybí. Nutno však ještě poznamenat, že závažných témat fundamentální teologie zjevení se aktuálně dotýká Denisa Červenková ve svých dvou posledních knihách.¹⁴ Jde zejména o otázky spojené se zjevením v křesťanství a jiných náboženstvích světa.¹⁵ Zjevení je většinou interpretováno v rámci příběhu židovství a křesťanství. Jen málokdo se ale zabývá zjevením v ostatních náboženských tradicích.¹⁶ Gerald O'Collins například tvrdí, že zatímco se v posledních několika dekádách teologie náboženství zhusta věnovala otázce možnosti spásy pro věřící jiných náboženství, otázku přítomnosti Božího zjevení v nich si položila jen hrstka odborníků.¹⁷ Přitom obě témata zásadně souvisí. Dějiny *zjevení* jsou zároveň dějinami *spásy*. Bůh sdílí sám sebe, ale zároveň sdílí i něco o sobě. Zjevení je jak informativní, tak činné. „Sama skutečnost, že Bůh mluví k lidským

Tracking God: An Ecumenical Fundamental Theology. Eugene (OR): Wipf & Stock 2010. Karel Skalický pak publikoval z mého pohledu přinejmenším dva významné texty vybízející k další reflexi: Karel Skalický. Zjevení a Čas: Pokus o fenomenologickou typologii zjevení. *Teologické texty* 3 (2004), s. 180–183. Jedná se o výtah z jeho obšírnějšího italského pojednání o této problematice, viz Karel Skalický. La rivelazione nelle religioni non cristiane: Un saggio di fenomenologia della rivelazione. In: Romano Penna (ed.). *Vangelo, religioni e cultura*. Cinisello Balsamo: San Paolo 1995, s. 150–188. O reflexi české varianty tohoto textu jsem se pokusil ve své knize mapující fundamentálně teologické aspekty díla kardinála Dullese (Štěch. *Tu se jim otevřely oči*, s. 189–205). O jiný pohled se postaral Bedřich Jetelina ve své práci Zjevení a hierarchická teorie času: Reflexe Skalického fenomenologické typologie zjevení z pohledu hierarchické teorie času. In: František Štěch – Roman Míčka (ed.). *Církev a společnost: Karlovi Skalickému k 80. narozeninám*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta 2014, s. 51–59. Důkazem toho, že autor své téma neopouští, je upravený překlad jeho studie Zjevení a čas, který vyšel vloni v časopise Lateránské univerzity v Římě. Karel Skalický. La rivelazione e il tempo: Abbozzo della tipologia della rivelazione secondo il parametro del tempo. *Lateranum* 1 (2016), s. 161–171. Dalším Skalického textem je Pokus o krátký nástin teologie zjevení. *Teologické studie* 2 (2005), s. 69–84. Zde se jedná o český překlad kapitoly „Abbozzo della teologia della rivelazione“ ze Skalického obsáhlejší práce *Doxa nell Vangelo di Giovanni*. Roma: PUL, 1970.

¹⁴ Denisa Červenková. *Náboženství jako teologický fenomén*. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2013 a Denisa Červenková. *Katolický pohled na náboženskou pluralitu*. Praha: Karolinum 2016.

¹⁵ Např. Červenková. *Katolický pohled na náboženskou pluralitu*, s. 36–37 a 155–174; Červenková. *Náboženství jako teologický fenomén*, s. 114–116.

¹⁶ Z českých teologů je to jen Skalický (pozn. 14). Na jeho italskou práci (*La rivelazione nelle religioni non cristiane*) pak navazuje obsáhlejší textem Luciano Baccari (Luciano Baccari. *La rivelazione delle religioni*. Roma: Borla 1996.).

¹⁷ O'Collins. *Seventeen Theses on Divine Revelation*, s. 556. Výjimkou je podle O'Collinse např. Gavin D'Costa (Gavin D'Costa. *Revelation and World Religions*. In: Paul Avis (ed.). *Revelation*. London: Darton, Longman and Todd 1997, s. 112–140).

bytostem, je spásný a proměňující dar.“¹⁸ A zdá se podivné, že by se činný charakter zjevení pohyboval jen v mantinelech konkrétního náboženského systému. Domnívám se proto, že to je právě zkušenost náboženského pluralismu, která vyzývá teology současnosti, aby se vrátili k tématu zjevení. Jakým způsobem hovořit o Božím zjevení z pozice křesťanské (katolické) fundamentální teologie půl století po *Dei Verbum* a *Gaudium et spes*? Jak vyjádřit, co myslíme, když jako křesťané hovoříme o zjevení? Několik základních myšlenek naznačujících současné možnosti uvažování o zjevení na poli fundamentální teologie bych rád nabídl českému čtenáři prostřednictvím tohoto textu. Jeho první část se bude zabývat stručnou rekapitulací spektra teologických přístupů ke zjevení, které se rozvinuly ve dvacátém století. Zde nám bude průvodcem kardinál Dulles. Jeho „modely zjevení“ totiž velmi dobře slouží pro prvotní orientaci v terénu, který se chystáme zkoumat. Jsou jako mapa skýtající různé možnosti výletů. Můžeme ji použít jako pomůcku při vlastních cestách myšlení. V části druhé se budeme zabývat zjevením ve smyslu symbolického prostředkování (symbolic mediation) a symbolické rezonance (symbolic resonance). Tyto principy pak uvedou (v části třetí a závěrečné) uvažování o teologickém obratu v současné teologii, který musí být obratem k fundamentální teologii, a tedy novým obratem ke zjevení.

1. Proměna pohledů na křesťanské zjevení

V raném křesťanství bylo Boží zjevení přijímáno jako fakt. Nikdo se nesnažil jej zpochybňovat, a nebylo tedy zapotřebí uvažovat o jeho existenci, ani jej nějak složitě definovat. Tento stav přetrvával v křesťanském středověku a změnil se až v šestnáctém. století, kdy bylo zjevení objeveno jako téma pro ospravedlnění konkrétních konfesních pozic jednotlivých teologů.¹⁹ Rozvoj reflexe zjevení zaznamenáváme pak ve století následujících. Zejména díky potřebě obhajovat zjevení jako základní princip křesťanství proti rozličným zpochybňujícím či rovnou popírajícím tendencím vyrůstajícím z podhoubí osvícenství (jedná se o různé odstíny deismu, racionalismu, pozitivismu, agnosticismu či evolucionismu). Teologie zjevení tak byla rozvíjena především

¹⁸ Gerald O'Collins. *Rethinking Fundamental Theology*. New York (NY): Oxford University Press 2011, s. 71. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199605569.001.0001>.

¹⁹ Srov. Dulles. *Models of Revelation*, s. 4.

v apologetickém gardu. Na konci devatenáctého a počátkem dvacátého století se na straně protestanské i katolické postupně utvářela systematická reflexe zjevení, která přestávala být chápána jako apologetická prolegomena k teologii, ale začala být základem pro celou dogmatiku.²⁰ Dulles uvádí výčet celkem osmi teologických škol (či trendů), které v tomto období definovaly poměrně zřetelně své pohledy na zjevení a staly se tak myšlenkovým podkladem pro další promyšlení tématu zjevení.²¹

Ve století dvacátém se křesťanští teologové napříč denominacemi shodují, že zjevení je základní kategorií křesťanství, spory se však rozhoří o jeho definici. Jaký koncept zjevení je ten pravý? Ve snaze zřehlednit tuto diskusi definuje Dulles svých známých pět modelů zjevení, v nichž identifikuje to, co jednotlivé přístupy charakterizuje, spojuje i rozděluje. Dullesovy modely dodnes slouží jako mapa všem (přinejmenším katolickým) teologům, kteří se rozhodnou zabývat zjevením²², a proto nebude na škodu je opět stručně připomenout. První z Dullesových modelů vidí zjevení především jako autoritativní, božskou nauku obsaženou v Písmu a předkládanou k věření učitelským úřadem církve (tradice). Druhý model považuje za klíčové dějinné pojetí zjevení. Boží spásná moc se projevuje v dějinách zejména Božími skutky. Třetí model zdůrazňuje zjevení jako vnitřní zkušenost Božího sebe-sdílení, čtvrtý dialektickou přítomnost, kdy se ve zjevení setkává zjevující se Bůh (skrže slovo a hlásání) s člověkem, který toto zjevení přijímá svou vírou, a pátý pak chápe zjevení jako „průlom do vyšších sfér vědomí, skrže něž je lidstvo vtahováno do plnější účasti na Boží tvořivosti“.²⁵ Každý z těchto modelů považuje za klíčový moment zjevení něco tro-

²⁰ Srov. Dulles. *Models of Revelation*, s. 21.

²¹ Jedná se o *liberální teologii* (Harnack, Hermann, Otto, Troeltsch), *katolický modernismus* (Loisy, Tyrrell), *antiliberalismus* či *protestantský fundamentalismus* (Hodge, Warfield) a *antimodernismus* (Benigni, Lémus), *dialektickou teologii* (Barth), *teologii zjevení v dějinách spásy* (Cullmann), *novou teologii* (Daniélou, De Lubac, Guardini, Semelroth, von Balthasar), *sekulární teologii* (Teilhard de Chardin, Metz, Pannenberg, Moltmann) a *návrat konzervatismu* (Henry, Lindsell, Pinnock). Srov. Štěch. *Tu se jim otevřely oči*, s. 81–85.

²² Srov. např. Michael W. McGowan. *The Bridge: Revelation and Its Implications*. Eugene (OR): Wipf & Stock 2015, s. 30–34; Neil Ormerod. *Introducing Contemporary Theologies: The What and the Who of Theology Today*. Maryknoll (NY): Orbis Books 2002, s. 45–46. Dullesova typologie zjevení je však přijímána i v současné protestantské fundamentální teologii. Srov. např. Matthew L. Becker. *Fundamental Theology: A Protestant Perspective*. New York (NY): Bloomsbury T&T Clark 2015, s. 224–235.

²⁵ Štěch. *Tu se jim otevřely oči*, s. 169. Detailnější představení všech Dullesových modelů pak viz s. 110–167.

chu jiného. „Pro doktrinární typ je stěžejním momentem pojmově jasně formulování věrouky. Pro dějinný typ je rozhodujícím bodem výskyt dějinné události, skrze kterou Bůh dává najevo své záměry. Pro zkušenostní typ, tedy typ, který zdůrazňuje vnitřní zkušenost, je podstatné bezprostřední, vnitřní vnímání Boží přítomnosti. Klíčovým elementem dialektického typu je Boží vyslovení slova nabitého božskou mocí. Pro typ nového vědomí je rozhodujícím momentem stimulace lidské imaginace, aby uspořádala stávající strukturu zkušenosti do nového rámce.“²⁴

Závěrem krátké expozice Dullesových modelů je třeba si uvědomit, že jakkoliv užitečné a jasně formulované, jsou přece jen typologickým přehledem, a tedy nutně nepostihují skutečnost vyčerpávajícím způsobem. Jednotlivé modely se tak překrývají, někdy zjednodušují, jindy zase příliš schematizují. V každém případě ale vystihují jakousi globální dynamiku vývoje chápání zjevení od Božího zásahu do světa a lidských životů jaksí „zvenčí“ ke zjevení jako meziosobního setkání Boha s člověkem.²⁵

Tato změna pohledu se v katolickém prostředí naplno projevila ve výsledcích 2. vatikánského koncilu, který byl skutečným milníkem pro fundamentální teologii jako samostatnou teologickou disciplínu, jejímž základním tématem je právě zjevení. Koncil vyjádřil to, co již řada teologů před ním hájila, totiž že: „zjevení neexistuje jako zjevení v tom smyslu, že by vyžadovalo své všeobecné pochopení a přijetí jako experiment v přírodních vědách. Toto zjištění naprosto podryvá apologetiku věku rozumu (Age of Reason) a vyžaduje nový základ pro teologii – základ přijatelný rozumu a zkušenosti v dnešní době.“²⁶ Ačkoliv koncilní dokumenty nikde nehovoří specificky o fundamentální teologii, obsahují mnoho impulzů pro její ustavení a rozvoj.

²⁴ Dulles. *Models of Revelation*, s. 28.

²⁵ Srov. Jerry D. Korsmeyer. *God, Creature, Revelation: A Neoclassical Framework for Fundamental Theology*. Lanham (MD): University Press of America 1995, s. 157. V našem prostředí si toho všiml Karel Skalický, který ve své (dosud zcela nepřeložené!) fundamentální teologii (Carlo Skalický. *Teologia fondamentale*. Roma: Istituto di teologia a distanza 1992) užívá dva obecné modely křesťanského zjevení, a sice *meteorit a vulkán*. První symbolizuje zjevení jako průlom transcendentního Boha do imanence světa a lidství (Dullesovy modely 1–4) a druhý symbolizuje zjevení jako postupné hromadění (a prosazování se) transcendence v hlubinách imanentního světa a lidství (Dullesův model 5). Srov. Skalický. *Teologia fondamentale*, s. 199–201.

²⁶ Monika Helwig. *Foundations for Theology: A Historical Sketch*. In: Leo J. O'Donovan – T. Howland Sanks (ed.). *Faithful Witness: Foundations of Theology for Today's Church*. New York (NY): Crossroad 1989, s. 9.

Zvláštní význam má z tohoto hlediska především Dogmatická konstituce o Božím zjevení (Dei Verbum).²⁷ V její rétorice je zjevení chápáno v kontextu dějin spásy. Zjevení je spásné, protože se uskutečňuje v konkrétní, historické události života, smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Boží zjevení je tedy osobní, protože samo je osobou. Oproti jednostranné prezentaci Ježíše Krista jako svědka Božího zjevení, nejvyššího zázraku či prostředníka Božího zjevení člověku koncil nabízí vyváženější pohled. Ježíš Kristus je zjevení, ale také sám zjevovatel. „(...) nejhlubší pravda, která se odhaluje tímto zjevením o Bohu i o spáse člověka, nám září v Kristu, který je prostředníkem a zároveň i plností celého zjevení“ (DV 2). Ježíš Kristus je pro člověka pozváním do osobního vztahu s Bohem. To je základní posun v chápání zjevení, které je zároveň spojeno s novým porozuměním víře a jejímu vztahu k rozumu. Nejde tedy již jen o víru, že se zjevení událo, nejde ani jen o to, jej rozumově dokazovat, ale je důležité vstoupit s ním do vztahu. Křesťané totiž nevěří v něco, ale v někoho, v Ježíše Nazaretského, Boha, který se stal člověkem. Rozum a víra již nestojí ve vzájemné opozici, ale jsou chápány jako dvě komplementární součásti konkrétní lidské osoby schopné jak rozumově uvažovat, tak věřit.²⁸ Každý lidský akt víry má tedy svou kognitivní, volní i afektivní složku, a jedná-li se o víru v náboženském (křesťanském) slova smyslu, hovoříme o jeho disponovanosti „předcházející a pomáhající Boží milostí a vnitřní pomocí Ducha svatého“ (DV 5). Víra je založena na zjevení – osobním setkání Boha s člověkem. Zjevení (vnímané nadpřirozeným světlem víry) má tak v koncilním pohledu jistou epistemologickou prioritu před přirozeným světlem lidského rozumu, i když i to zůstává důležitým způsobem poznání pravdy (DV 6).²⁹ Můžeme tedy říci, že v souvislosti se zjevením se do popředí dostává zájem o lidskou zkušenost, a naopak do pozadí ustupuje čistě racionální, intelektualistická argumentace. V pokoncilní éře to dokládá například obnovení zájmu o mystagogii.³⁰

²⁷ Srov. Karel Skalický. Geneze koncilního dokumentu o Zjevení. *Teologické texty* 1 (2003), s. 22–25.

²⁸ Tuto myšlenku rozvíjí ve své encyklice *Fides et ratio* z roku 1998 i papež Jan Pavel II. V jejím předznamenání čteme: „Víra a rozum jsou jako dvě křídla, jimiž se lidský duch pozvedá k nazírání pravdy.“

²⁹ Dalo by se říci, že v každé takové náboženské zkušenosti (zkušenosti víry) „zůstává rozum stát“, nicméně stále je přítomen jako činný agent víry, naděje a lásky, hledajících své porozumění.

³⁰ Srov. např. David Regan. *Experience the Mystery: Pastoral Possibilities for Christian Mystagogy*. London: Geoffrey Chapman 1994.

Zjevení pohledem 2. vatikánského koncilu je tak především Boží sebedílení, jehož cílem i obsahem je spása lidstva. Takové zjevení je možné zakoušet ve víře jako osobní vztah. Klasická teorie dvou pramenů zjevení (Písmo, tradice) je tím překročena v tom smyslu, že Písmo i tradice se stávají prostředky předávání zjevení, neboť jediným pramenem zjevení je Bůh sám, zjevující se v Ježíši Kristu skrze Ducha svatého. To otevírá možnost pro literárně kritické přístupy k Písmu (aniž by bylo popřeno, že Písmo obsahuje pravdy nutné ke spáse) a umožňuje široké chápání tradice jako všeho, co církev je a v co věří. Prvním úkolem teologie také již není ospravedlňování učení magisteria, ale teologie sama, tedy víra (naděje a láska) hledající své porozumění v komunikaci s Trojjediným. Jak poznamenává Jerry Korsmeyer, plností zjevení, Písma i tradice je Kristus, a proto je třeba i církevní dogmata nadále chápat jako historicky podmíněná sekundární svědectví o tomto zjevení. Učení magisteria jako součást církevní tradice odvolávající se na Písmo (a Písmo též vykládající) je ze své povahy vůči zjevení relativní.⁵¹

2. Zjevení jako symbolické prostředkování a rezonance

Díky tomuto vývoji si široké přijetí postupně získal názor, že Boží zjevení k člověku přistupuje především symbolickým způsobem. Spolu se znovuoobjevením zkušenosti jako zdroje teologického rozmýšlení (a žití)⁵² se spekulativní ráz teologie scholastické, reprezentované ve dvacátém století již doznívajícím novotomismem,⁵³ mění v ráz participativní. Člověk jako osoba může mít účast na Božím zjevení, právě nakolik je toto zjevení osobou. V tomto smyslu můžeme o zjevení hovořit jako o symbolické komunikaci, kde symbol hraje klíčovou, prostředkující úlohu.⁵⁴ Symbolická komunikace totiž vždy zahrnuje víc

⁵¹ Srov. Korsmeyer. *God, Creature, Revelation*, s.160.

⁵² „Žebřík vedoucí ze země do nebe představuje jeden z hlavních symbolů, s jehož pomocí křesťanská duchovní literatura i křesťanská ikonografie vyjadřují cestu člověka k Bohu. Tato cesta stojí na paradoxním poznání, že k žebříku sice přicházíme vždy ze své strany, zevnitř své zkušenosti, abychom poznali, že zde působí jiné silové pole, kde Boží milost sestupuje shora dolů, od Boha směrem k nám.“ Ivana Noble. *Žebřík mezi zemí a nebem: Jákobův sen v duchovním výkladu Jana Klimaka a Petre Tutea. Teologická reflexe* 2 (2011), s. 144.

⁵³ Srov. např. John Haldane. Thomism. In: *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Taylor & Francis 1998 [2017-3-29]. <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/thomism/v-1>; <https://doi.org/10.4324/9780415249126-N067-1>.

⁵⁴ Tímto způsobem chápe symbol kromě Dullese např. Karl Rahner, Paul Tillich, Edward Schillebeeckx či Roger Haight. U všech zmíněných autorů můžeme nalézt

než to, o čem se mluví. Je to setkání svobodných, osobních bytostí. Boží zjevení člověku má symbolickou strukturu, protože lidský život je také symbolický. „Jestliže si Bůh přeje komunikovat s homo symbolicus, musí to být symbolickým způsobem a formou. Bůh zjevovatel je tedy nutně též Bohem, který symbolizuje.“⁵⁵

Zjevení jako symbolická komunikace vyžaduje účastné (nikoliv spekulativní) poznání, aby mohlo svůj transformační potenciál rozvinout v efekt. Zatímco spekulativní poznání je výsledkem snahy lidského rozumu, poznání účastné je souběhem daru a jeho přijetí. Je to Boží milost, která je zdarma daná a má být s vděčností přijímána. Bůh dává člověku účast na svém zjevování (umožňuje člověku účastné poznání sebe sama), ale tento dar vyžaduje ze strany člověka své přijetí. Člověk má však svobodu jej přijmout i odmítnout. Nejedná se tedy jen o proces sdílení a vnímání, ale především o aktivní spolubytí, které je vztahem poznávajícího s poznávaným, je vztahem, který angažuje, přitahuje, vyzývá k účasti a motivuje k jednání.

Jedním z prvních, kdo zastávali takové pojetí zjevení (jako symbolické prostředkování) byl Avery Dulles.⁵⁶ Podle něj účastné poznání proměňuje své příjemce, má dopad na jejich chování a dává vhléd do tajemství, která lidský rozum není s to sám o sobě pochopit.⁵⁷ Jerry Korsmeyer hodnotí vysoko Dullesův přístup ke zjevení, neboť se mu podařilo dobře prokázat, že symboly vždy ukazují to, jak je lidská zkušenost prostředkována.⁵⁸ S čím však není spokojen, je skutečnost, že Dullesova teorie postrádá „celkový filosofický či historický rámec, který by jeho model propojil s celým boholidským dramatem“.⁵⁹ Korsmeyer se domnívá, že zaplnění této mezery umožní přesněji určit,

koncept zjevení jako symbolického prostředkování, případně můžeme jejich metodologický přístup nazvat náboženským symbolismem. Srov. Petr Jandajsek. Symbolic Mediation in the Christology of Roger Haight. *Acta theologica et religionistica*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2 (2013), s. 13. K Dullesovu pojetí symbolického prostředkování srov. Štěch. *Tu se jim otevřely oči*, s. 180–189.

⁵⁵ Gerald O'Collins. *Retrieving Fundamental Theology: The Three Styles of Contemporary Theology*. Mahwah (NJ): Paulist Press 1993, s. 99.

⁵⁶ Esence Dullesova pojetí zjevení jako symbolického prostředkování je velmi dobře shrnuta zde: Avery Dulles. *The Craft of Theology: From Symbol to System*. New York (NY): Crossroad 1995, s. 19–21. Dále je třeba upozornit na vynikající monografii o Dullesově teologii zjevení jako symbolickém prostředkování: Ross A. Shecterle. *Theology of Revelation of Avery Dulles: Symbolic Mediation*. New York (NY): The Edwin Mellen Press 1996.

⁵⁷ Srov. Dulles. *Models of Revelation*, s. 136–139.

⁵⁸ Srov. Korsmeyer. *God, Creature, Revelation*, s. 161.

⁵⁹ Srov. tamtéž.

jakým způsobem se Bůh a člověk setkávají na rovině lidské zkušenosti. V návaznosti na Whiteheadovu procesuální filosofii⁴⁰ proto portrétuje lidskou zkušenost jako proces symbolického odkazování, které je souhrou symbolů s jejich významy na poli vymezeném poznávajícím subjektem. Je to právě člověk, kdo vytváří symboly, přisuzuje jim významy a určuje, jaký bude jejich vztah. Jelikož je lidská zkušenost symbolická, je i jazyk, kterým se o ní mluví, a ostatně i jakékoliv její vyjádření symbolismem.⁴¹ Proto je i náboženská zkušenost (zkušenost zjevení) symbolickým odkazováním a jako taková je též prostředkována symboly. „Co ale odlišuje zkušenost zjevení od obecné lidské zkušenosti symbolického odkazování?“⁴² ptá se Korsmeyer. A odpovídá, že to je právě pojetí zjevení jako dění, tedy meziosobní společenství Boha s člověkem, které je symbolicky prostředkované a přístupné skrze rezonanci boholidských vztahů.

Jako výchozí analogii pro své uvažování o zjevení užívá Korsmeyer jeden z nejrozšířenějších jevů v přírodě, který je mu dobře znám z jeho „domovské“ disciplíny, z fyziky. Jedná se o rezonanci. Ta je založena na zjištění, že všechny známé fyzické systémy mají svou určitou, přirozenou frekvenci. Každý takový systém reaguje maximalizací své vlastní amplitudy na vnější působení, které odpovídá jeho přirozené frekvenci. Jako příklad uvádí Korsmeyer rezonanci elektromagnetických vln v elektronických zařízeních, jako jsou vysílačky nebo rádia. „Ladíme svá rádia tím, že upravujeme kmitočet elektronických komponent tak, aby rezonovaly na stejnou frekvenci, jako je vysílaný signál. Rezonanční obvod zesiluje požadovaný signál, který je nejsilnější, když je obvod naladěn přesně na požadovanou frekvenci.“⁴³

Přijmeme-li Korsmeyerovu analogii, můžeme říci, že stvořitelský čin Boží jakoby rozkmitává celé stvoření, které na Boží vibrace odpovídá svými. Bůh je kreativní láska, která se zjevuje všem bytostem (tvořivým tvorům) jako možnost jejich optimálního sebe-uskutečnění.

⁴⁰ Whiteheadovu procesuální filosofii můžeme považovat také za teologii, a to zejména díky Whiteheadovu spisu *God in the making* (Alfred North Whitehead. *God in the Making*. New York (NY): Meridian Books 1972). V kontextu domácí teologie je procesuální myšlení zatím prakticky nereflextováno. Dokladem toho je, že teprve v loňském roce u nás vychází první obsáhlejší uvedení do procesuální teologie. Bruce G. Epperly. *Procesuální teologie: Příručka pro rozpačité*. Praha: Kalich 2016. Co se týče teologie zjevení, nabízí kniha bohatý materiál pro reflexi procesuálního pojetí zjevení, které na své uvedení do českého prostředí teprve čeká.

⁴¹ Srov. Korsmeyer. *God, Creature, Revelation*, s. 170.

⁴² Tamtéž, s. 171.

⁴³ Tamtéž, s. 172.

Zatímco Bůh je láska, člověk láskou není, ale jako tvořivý tvor je jí schopen. Je schopen přijmout Boží zjevení a učinit jej principem svého života. Je schopen na zjevující se transcendentní lásku odpovědět svou láskou imanentní. Tím, že člověk napře své možnosti tímto směrem, naladí se zároveň na Boží frekvenci, a tak dochází k „zesílení mezi-osobního společenství, které můžeme analogicky nazvat zjevením. Vyladění lidského rozhodnutí s Božím přitahováním způsobuje rezonanci na přirozené frekvenci lidského tvora, která je zakoušena jako zesílení významu a symbolicky vztažena svým příjemcem k dalším způsobům smyslového vnímání.“⁴⁴ To, co je v člověku jako příjemci zjevení zesíleno, je tedy přítomnost samotného (sebe)zjevujícího se Boha.

Zdá se, že Bůh v Trojici jediný je světu zároveň transcendentní i imanentní. Svět je Boží stvoření, ale také zároveň lidský koncept i produkt tvůrčího vzmachu člověka. Jeho pomocí se člověk chápe svého bytí a rozumí mu jako tomu, co je, ale také jako tomu, co se zároveň uskutečňuje.⁴⁵ Člověk se tak stává autentickým bytím, které postupně uskutečňuje své naplnění (spásu). Toto uskutečňování je jak aktivní, tak trpné. Křesťanství má za to, že spása skrze Ježíše Krista je konečným cílem a naplněním našeho lidství. Být člověkem tedy zároveň znamená člověkem se stávat. V této, řekl bych, soteriologické perspektivě je zrání člověka k jeho plnosti pokrokem v objevování zjevení a zjevovatele v osobě Ježíše Krista a zároveň procesem ladění lidské životní cesty s cestou Kristovou – s cestou Ježíše k Otci. Jakkoliv je lidské usilování o spásu důležité, je v konečném důsledku jen propastí volající po svém naplnění. Je otevřeností a maximálně pak připraveností přijmout svou vlastní kvalitativní proměnu, která je darem Boží milosti. Vlastní rozvoj není tak důležitý jako elementární rozhodnutí pro Ježíše Krista (srov. Řím 10,9), neboť pouze skrze něj může (a pro spásu i musí) být naše lidství proměněno a intenzifikováno do plnosti spaseného lidství. Avšak „ne každý, kdo mi říká ‚Pane, Pane‘, vejde do království nebeského, ale ten, kdo činí vůli mého Otce v nebesích“ (Mt 7,21). Lidé tedy mohou i nemohou usilovat o svou spásu. Mohou

⁴⁴ Korsmeyer. *God, Creature, Revelation*, s. 173. Je evidentní, že Korsmeyerova „přirozená frekvence“ má paralelu s Rahnerovým „nadpřirozeným existenciálem“. Srov. tamtéž, s. 159.

⁴⁵ Srov. František Štěch. (Ne)Čitelnost krajiny a hermeneutika mystéria. In: Petr Jandejsek – Zdenko Šírka – Cristian Panitescu (ed.). *Hermeneutika zkušenosti v křesťanské tradici*. Praha: ETF UK 2014, s. 43.

se snažit poznat a činit vůli Otce v nebesích, sami však spásy nedosáhnou. To je možné pouze skrze Ježíše Krista, kterého nestačí nazývat Pánem či Spasitelem, ale je zapotřebí sladit svou vůli s vůlí Otcovou. Tě je Ježíš konkrétním zjevením (projevem) a tu také zároveň člověku zjevuje. Jinými slovy, v Ježíši, který sám je zosobněnou Boží vůlí, se Boží vůle i zjevuje. Výsledkem procesu ladění vůle lidské s Boží je aktivní a principiálně láskyplný postoj k životu ve světě. Pouze neustálé zdokonalování tvořivé lidské lásky může člověka přibližovat k tomu, který je Láska. To je smyslem Korsmeyerova rezonančního pojetí zjevení jako „symbolicky prostředkovaného meziosobního společenství, dosažitelného skrze přirozenou rezonanci boholidských vztahů, které ústí do nového vědomí (new awareness)“.⁴⁶

Modelem pro takovou, mohli bychom říci procesuální, koncepci zjevení je modlitba. Nejen Bůh volá člověka, ale často se i člověk svým voláním obrací k Bohu v touze po naplnění vlastního bytí smyslem. Korsmeyer chápe modlitbu (po vzoru Lukášova evangelia) jako způsob bytí ve světě,⁴⁷ tedy také jako způsob života. Žít modlitbu znamená modlit se celým svým životem, otevírat se Boží iniciativě, učit se naslouchat tak, abychom byli schopni zachytit Boží frekvenci v plném éteru světa. Taková modlitba ústí do přítomnosti Ducha svatého. Skrze něj se lidská modlitba proplétá s Božím slovem, které začíná znít na stejné frekvenci, začíná rezonovat ve společenství duše s Bohem. Skrze člověka pak tento souzvuk tryská do světa v podobě láskyplného konání. Autentická modlitba spojující tvořivost s láskou tedy přivádí člověka do skutečné Boží přítomnosti, v níž se Bůh člověku zjevuje ne jako pojem, o kterém je možné spekulovat, ale jako milující osoba, s kterou je možné vstoupit do vztahu. Prožívání takového vztahu sjednocuje člověka s Bohem tak, že je od něj rozlišitelný, ale v probíhající rezonanci neoddělitelný.

3. Zjevení a teologický obrat v teologii

Počínaje Blondelem, se v průběhu dvacátého století v katolické teologii postupně prosadila „koperníkovská revoluce“,⁴⁸ která vynesla zkušenost na výsluní zájmu teologů a posunula teologický důraz

⁴⁶ Korsmeyer. *God, Creature, Revelation*, s. 182.

⁴⁷ Tamtéž, s. 177.

⁴⁸ Srov. Piet Fransen. *Grace, Theologizing and the Humanizing of Man. Proceedings of the Catholic Theological Society of America* 27 (1972), s. 71.

na objekt (zjevení jako objektivní kategorie) směrem k důrazu na subjekt (zjevení jako osobní zkušenost) a zjevení jako meziosobní setkání Boha s člověkem.⁴⁹ Vedla tak ke zrodu fundamentální teologie v dnešním slova smyslu. Jejím ústředním tématem se stalo právě zjevení. Zjevení jako symbolické prostředkování se stalo dominantním konceptem (fundamentální) teologie zjevení druhé poloviny století dvacátého. Na jeho sklonku však teologický zájem o zjevení utichá.⁵⁰ Proč tomu tak je, nedokážeme ještě dobře dohlédnout. To bude možné snad až s větším dějinným odstupem. Osobně se domnívám, že teologie zjevení jako symbolická mediace (alespoň v prostředí katolické teologie) dosáhla určité hranice, za kterou většina teologů nebyla ochotna (nebo nechtěla) jít kvůli tušení rizika nařčení z opuštění pravověří. Zajímavou výjimkou je již zmíněný Korsmeyerův (neoklasický) pokus o interpretaci zjevení jako symbolické rezonance. Ten je v jistém smyslu teologickou obhajobou panentheismu,⁵¹ právě nakolik vychází z procesuální filosofie (a teologie), a zároveň (v rámci pravověří) posouvá hranice našeho porozumění zjevení ještě o kousek dále. Jisté je, že někteří teologové o zjevení mlčí, jiní jej zmiňují jen okrajově a někteří dokonce charakterizují poslední tři dekády jako dobu post-fundacionalistickou.⁵² Post-fundacionalismus (post-foundationalism) je navrhován jako epistemologická střední cesta mezi modernistickým fundacionalismem (fideismem) a postmoderním anti-fundacionalismem (skepticismem). Na post-fundacionalismu je nutné ocenit jeho důraz na socio-kulturní zakotvení lidského vědění i snahu o autentický, kritický realismus. S čím však lze těžko souhlasit, je jeho odmítání možnosti jakékoliv vnější záruky teologického poznání, tedy zjevení.⁵⁵

⁴⁹ Srov. Thomas Franklin O'Meara. Toward a Subjective Theology of Revelation. *Theological Studies* 3 (1975), s. 402–405.

⁵⁰ Gerald O'Collins je konkrétnější a tvrdí, že od konce osmdesátých let dvacátého století až do současnosti se téma zjevení dostalo na samotný okraj zájmu teologů. Totéž se nedá říci o filosofii. Svědčí o tom práce filosofů, jako je např. Jean-Luc Marion. Gerald O'Collins. *Revelation: Towards a Christian Interpretation of God's Self-Revelation in Jesus Christ*. Oxford: Oxford University Press 2016, s. 2.

⁵¹ Ovšem ve formě, ve které jej do katolické teologie přináší např. David Tracy či Joseph Bracken. Srov. Korsmeyer. *God, Creature, Revelation*, s. 17–18.

⁵² O'Collins. *Revelation*, s. vi. Jako příklad můžeme uvést v Norsku působícího amerického teologa Fount LeRon Shulse. Srov. Fount LeRon Shuls. *The Postfoundationalist Task of Theology: Wolfhart Pannenberg and the New Theological Rationality*. Grand Rapids (MI): Eerdmans 1999.

⁵⁵ Srov. Kevin Diller. Does contemporary theology require a postfoundationalist way of knowing? *Scottish Journal of Theology* 3 (2007), s. 271–293; <https://doi.org/10.1017/S0036930607003286>. Na tomto místě je třeba dodat, že post-fundacionalismus bývá

V současné době se zdá, že zájem o zjevení, a tedy i o fundamentální teologii se v teologii znovu objevuje.⁵⁴ Mám za to, že jsme svědky nové vlny návratu teologie ke svým vlastním základům. „Teologie se musí vrátit sama k sobě, ke své pravé podstatě, ke košatosti svých významů. Snad bychom takovou proměnu odborné teologie mohli analogicky k tzv. teologickému obratu ve francouzské filosofii⁵⁵ nazvat teologickým obratem v teologii. Teologie nejsou jen manuály jednotlivých traktátů systematické teologie. Teologie se nedá dělit na teoretickou a praktickou. To jsou jen některé z možných způsobů teologie a jejich oddělování a rozlišování je jen technické. Teologický obrat v teologii se musí pokusit setřít tato tradiční rozdělení, musí se pokusit o holistickou – celostní teologii.“⁵⁶ Co ale takový obrat teologie k sobě samé znamená?

Předně je potřeba znovu si položit otázku po tom, co je teologie v kontextu současného post-metafyzického myšlení.⁵⁷ V návaznosti na to pak

někdy ztotožňován s ne-fundacionalismem (non-foundationalism), který, dle mého soudu, můžeme chápat také jako Dillerův anti-fundacionalismus. Srov. Aku Visala. What Does Theology Have to Do With Evidence? Exploring Analytic Theology and Epistemology. *Journal of Analytic Theology* 4 (2016), s. 317–351; <https://doi.org/10.12978/jat.2016-4.001020210800a>. Je nasnadě, že terminologie se v tomto případě stále vyjasňuje a bude ještě nějaký čas trvat, než se ustálí. Osobně se kloním spíše k pojetí Dillerovu.

⁵⁴ Kromě prací Geralda O'Collinse (2011 a 2016) jsou to také: Neil Ormerod – Christiaan Jacobs-Vandegeer. *Foundational Theology: A New Approach to Catholic Fundamental Theology*. Minneapolis (MN): Fortress Press 2015; Becker. *Fundamental Theology* (2015); McGowan. *The Bridge* (2015) a Matthew Levering. *Engaging the Doctrine of Revelation: The Mediation of the Gospel through Church and Scripture*. Grand Rapids (MI): Baker Academic 2014.

⁵⁵ Zde je třeba upřesnit, že mám na mysli teologický obrat ve francouzské fenomenologii (Paul Ricoeur, Michel Henri, Jean-Luc Marion, Jean-Luis Chrétien). Autorem termínu je francouzský filosof Dominique Janicaud, který jej užil jako ironickou kritiku zmíněných myslitelů (srov. Dominique Janicaud. *Phenomenology and the “Theological Turn”*. New York: Fordham University Press 2000). Podle Janicauda autoři „teologického obratu“ nepřiměřeně infikovali fenomenologii teologií, tím ji „roztříštili“ (Dominique Janicaud. *La phénoménologie éclatée*. Paris: L'Éclat 1998) a postavili myšlení nikoliv do služeb rozumu, ale víry, čímž nepřijatelně ideologizují filosofii.

⁵⁶ Štěch. Co je teologie? In: *Domov jako most*, s. 18.

⁵⁷ „Křesťanská teologie, usazená od počátku svého vzniku v metafyzice, se postupně vydává na další exodus: teologické disciplíny hledají zjevenou pravdu novým způsobem. Ve Francii, kde recepce Heideggera po druhé světové válce přivedla zásadní obrat ve fenomenologii, se teologie nevyhnutelně konfrontuje s radikalitou post-metafyzické filosofie. Ta po „destrukci klasické ontologie“, realizované v díle Bytí a čas, hledá nové cesty k bytí a ke smyslu existence. Příklad francouzských fenomenologů křesťanské orientace úspěšně dokazuje, že Kristovo poselství není vázáno na jeden systém filosofického myšlení.“ Václav Umlauf. Teologický obrat ve francouzské filosofii. *Teologické texty* 1 (2008), s. 27.

teologický obrat v teologii vyžaduje obnovení fundamentální teologie.⁵⁸ A obnovení fundamentální teologie obrací naši pozornost znovu ke zjevení. Teologie zjevení jako symbolicky prostředkované Boží sebe-zjevení v Ježíši Kristu drží pohromadě celou teologii,⁵⁹ má tedy potenciál naplnit požadavek holistické teologie vznesený výše. Budiž jasno, celostní teologii nerozumím žádný theologický „ajntopf“, ale na bázi koherentního chápání zjevení provázané oblasti theologického bádání, které budou tvořit smysluplný celek. Taková teologie totiž bude schopna dialogu se současným světem, kulturou i rychle se rozvíjející vědou. O něco takového se již pokusilo několik praktických theologů. Terry Veling například požaduje uzdravení umělého rozdělení teologie (charakteristického pro moderní myšlení) na teoretickou, jejímž úkolem je myšlení, a praktickou, jejímž úkolem je jednání. Usiluje tak o opětovné propojení teologie s reálným životem, kde myšlení a činy splývají.⁶⁰ Teologie je tedy vždy jak teoretická, tak praktická, je způsobem života, který sám je pro Velinga theologickou metodou. Celý život, který je opřen o Boha a jeho sebe-zjevování, je tak fundamentálně theologický. Z podobného chápání teologie vycházejí Andrew Root a Kenda Creasy Dean, kteří provedli theologický obrat v oblasti, kterou v Čechách tradičně nazýváme „pastorace mládeže“ (*youth ministry*).⁶¹ Jejich theologický obrat spočívá právě v zakotvení aktivit pro mládež, s mládeží a mládeže v teologii, která má svůj pravý základ ve zjevení chápaném jako boholidské setkání ve světě.⁶² Konkrétní praxe věřících je pro ně vždy theologická, protože zjevující se Bůh je přítomen v životech křesťanů. Oba zmíněné přístupy se mi jeví jako velice inspirativní zejména pro fundamentální teologii, která by v mém pohledu měla být nositelkou navrhovaného theologického obratu v teologii. Ukazují totiž zřetelně, že na našem pojetí zjevení závisí nejen celková podoba teologie, ale také podoba či způsob našeho života.

⁵⁸ Srov. O'Collins. *Rethinking Fundamental Theology*, s. vii–viii.

⁵⁹ Srov. O'Collins. *Revelation*, s. 7.

⁶⁰ Srov. Terry A. Veling. *Practical Theology: On Earth as It Is in Heaven*. New York (NY): Orbis Books 2005, s. 5 a 141.

⁶¹ Termín *youth ministry* je do češtiny obtížně přeložitelný. Za nejlepší ekvivalent považuji opis „křesťanská práce s mládeží“, i když ani to přesně nevystihuje pravou podstatu „youth ministry“, neboť mládež v tomto případě není jen pasivním příjemcem, ale též aktivním iniciátorem „křesťanské práce“. Srov. Ludmila Muchová – František Štěch. Mezi lidským a Božím: Udržitelnost křesťanské práce s mládeží v postsekulární Evropě. *Studia Theologica* 3 (2012), s. 1.

⁶² Srov. Andrew Root – Kenda Creasy Dean. *Theological Turn in Youth Ministry*. Downers Grove (IL): IVP Press 2011, s. 49–50.

Teologický obrat v teologii je tak obratem od teologie k teologickému myšlení, které (nakolik je myšlením) například Jean-Yves Lacoste ztotožňuje s tzv. *vita philosophica*, filosofickým žitím, které je neoddělitelné od *vita theologica*, žití teologického. „[...] teologie [...] je žitá dříve, než se stane naukou, teologie [...] může být myšlena jen pokud je vtělena do *vita philosophica vel theologica*.“⁶⁵ Teologický obrat v teologii tak podle mého soudu znamená přepsání teologie zjevení v nových horizontech současného myšlení, které se realizuje simultánně vzhledem k lidskému životu ve světě. V tomto kontextu je potřeba znovu si položit klíčové otázky teologie zjevení tak, jak to v minulosti učinila řada teologů a ostatně i poslední koncil katolické církve.

Je Ježíš zjevovatelem pravdy o Bohu? Nebo je sám zjevující se Pravdou? Jak na takové otázky odpovědět tváří v tvář výzvam současné post-pravdivé éry,⁶⁴ kde se víří chaos informacemi přesyceného kyberprostoru prolíná s žitou realitou tak, že je nutné vynakládat značné úsilí k rozlišování pravdy a (někdy dokonce záměrné) mystifikace, polopravdy a lži? Jak zakoušíme zjevující se Pravdu v situaci, kdy se v post-pravdivé společnosti pravda přestává hledat a stává se předmětem individuálních konstrukcí, které pak spolu mocensky soupeří o své prosazení? Není divu, že v takovém prostředí historická věda začíná pochybovat o tom, zda je vůbec možné hovořit o jistotě historického poznání. V těchto nových kulisách je znovu třeba položit si otázku po historicitě zjevení Boha v Ježíši Kristu. Můžeme o ní získat jistotu? Nebo lze mluvit jen o pravděpodobnosti historického zjevení? Jaký je vztah mezi zjevením a inspirovanými texty Písma svatého? A konečně, můžeme nalézt Boží zjevení za hranicemi křesťanství, u těch, kdo sledují duchovní cestu jiných světových náboženství či vůbec žádnou duchovní cestu nesledují? Nebo u těch, kdo transcendenci tuší, vnímají, ale nechtějí, nebo nemohou s ní vstoupit do kontaktu (natož pak do vztahu)? Mnoho našich současníků vyjadřuje při různých příležitostech víru v energii(e), která(é) nás provází, ale odmítá přijmout možnost existence osobního Boha, který se jim zhusta zdá být příliš

⁶⁵ Jean-Yves Lacoste. *From Theology to Theological Thinking*. Charlottesville (VA): University of Virginia Press 2014, s. 85.

⁶⁴ Post-true (post-pravdivé) je adjektivum, které Oxfordské slovníky vyhlásily za slovo roku 2016. Označuje okolnosti nebo skutečnosti vztahující se k těmto okolnostem, „v nichž mají objektivní fakta na utváření veřejného mínění menší vliv než odvolávání se na emoce nebo osobní přesvědčení“. Oxford Dictionaries. *Word of the Year 2016* [2017-04-05]. <https://www.oxforddictionaries.com/press/news/2016/12/11/WOTY-16>.

„zakletý“ v církevních institucích a v archaicky znějícím jazyce. Není jim možné rozpoznat Boha jako osobu, není jim tedy ani možné navázat s ním vztah. Zůstává proto jen tušení či vědomí transcendence ukryté za oponou světa a každodennosti. Je to podobné jako v mezilidských vztazích. Jak může člověk, jehož vztahy s druhými jsou nějak narušené, člověk, který principiálně nevěří v člověka (někdy ani v sebe), věřit v osobního Boha? Jakým způsobem se Bůh a člověk setkávají, jak takové setkání člověk zakouší a jak se proměňuje lidská zkušenost v návaznosti na změny aktuálního společensko-dějinného kontextu? To jsou otázky, které si musí současná teologie zjevení položit, má-li přispět k obnově fundamentální teologie a k navrženému teologickému obratu v teologii. Obratu od teologie chápané jako spekulativní věda k teologii, jíž je rozuměno ve smyslu Lacostova teologického myšlení, které je v konečném důsledku teologickým žitím. Tento nový teologický obrat od teologie k teologickému myšlení je (mimo jiné) důsledkem obratu od apologetiky k fundamentální teologii, k němuž došlo v minulém století, a tedy také důsledkem a pokračováním rozvoje teologie zjevení.

Závěrem je nutné podotknout, že teologický obrat v teologii neznamená jen obrat k reflexivnímu myšlení, ale i obrat ke spiritualitě.⁶⁵ „Tvář Kristovu můžeme vidět v tváři druhých. Jsme-li s Bohem smířeni, jsme-li v lásce Boží, neseme podobu Kristovu ve své duši. Ta se v nezištně dobrém skutku, při setkání s druhým člověkem promítá navenek. Skrze závoj lidské tváře nazíráme něco z božské krásy svaté tváře, která mizí v neviditelném světle.“⁶⁶ Jsme-li v lásce Boží, žijeme jakoby oděni do zjevení a neseme v srdci Kristův pokoj. Zjevení přináší pokoj Zmrtvýchvstalého, poněvadž vždy, když zakoušíme (žijeme) zjevení či o něm uvažujeme, píšeme a hovoříme, je v nás, při nás, s námi a mezi námi Pán, který volá: „*Pokoj vám!*“⁶⁷

*Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy
Thákuřova 3
160 00 Praha
e-mail: frantisek.stech@ktf.cuni.cz*

⁶⁵ Srov. Korsmeyer. *God, Creature, Revelation*, s. 182.

⁶⁶ Karel Říha. *Hledání středu*. Svitavy: Trinitas 2010, s. 74.

⁶⁷ Lk 24,36; Jan 20,19.